

ZNAČAJ KULTURNE INTELIGENCIJE S AKCENTOM NA MISIJSKO DJELOVANJE IMAMA

Mevludin DIZDAREVIĆ

UDK 28-725:374.71

28-67

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v20i78.1718>

SAŽETAK: Mnogo faktora, u većoj ili manjoj mjeri, utječe na djelovanje imama u bilo kom vremenu i prostoru. Jedan od iznimno značajnih faktora koji utječe na interakciju sa drugima jeste kulturološki kontekst s obzirom na značajne refleksije kulture na razumijevanje fenomena i pojava sa kojima se susrećemo. Rad propituje misijsko djelovanje imama u evropskom kontekstu sa pozicije kulturne inteligencije kao koncepta koji je teorijski nov ali je praktično daleko stariji. Kultura u značajnoj mjeri boji našu percepciju stvarnosti što obavezuje na njeno bolje i cjelovitije razumijevanje. Rad se bavi razjašnjavanjem fenomena kroskulturne kompetencije i kulturne inteligencije kao i njenog značaja za pojedince i društvo. Posebno su naglašene refleksije kulturne inteligencije za djelovanje imama u drugačijem kulturološkom kontekstu i značaj kulturne inteligencije za imamsku misiju u dijasporskim džematima. Imam stoji ispred svoga džemata kao njegov predvodnik ali i ide tamo gdje je njegov džemat. S obzirom da je veliki broj Bošnjaka iselio iz matične zemlje ovo pitanje se postavlja u zaoštrenijoj formi. Rad teorijski propituje fenomen kulture i kulturne inteligencije sa nekim praktičnim ilustracijama njihovog značaja za kulturno programiranje osoba koje se mora uzeti u obzir.

Ključne riječi: kulturna inteligencija, kroskulturna kompetencija, imam, misijsko djelovanje, dijaspora

Uvod

Misijsko djelovanje imama u bilo kom vremenu i bilo kom prostoru predstavlja vrlo kompleksan i zahtjevan angažman. Unatoč činjenici da postoje mnoge konstante u imamskom radu imanentne svim vremenima i svim meridijanima, može se uočiti da postoje značajne geografske i kulturološke diferencijacije unutar samo jednog naroda i države. Evidentne su stanovite jezičke razlike, običaji i religijske prakse između centralne Bosne i južne Hercegovine. U mnogo čemu se razlikuju bosanska Krajina i istočna Bosna. Pored toga, svako ko je bio imam mogao

je uočiti da postoje značajne osobenosti imamskog djelovanja i unutar jednog grada. Složit ćemo se da nije isto biti imam u gradu, selu ili prigradskom naselju. Također, nisu isti duhovni zahtjevi i potrebe imućnih i siromašnih, mladih i starih, pa čak, u stanovitoj mjeri, između muškaraca i žena. Ako postoje tolike razlike unutar jednog mikroprostora možemo samo zamisliti sa koliko kulturoloških mijena i konsekvencijalnih izazova se suočava imam u svom misijskom djelovanju u kulturološkom prostoru Evropske Unije i drugim mjestima gdje obitava bosanska dijaspora. Ovo pitanje je tim važnija uzmemo

li u obzir činjenicu da imam u matici i dijaspori ne obavlja istu funkciju i zadaću. Imam u dijaspori nije samo imam koji se brine o organizaciji vjerskog života i osnaženju duhovnog identiteta svojih džematlija. Usljed odsustva drugih organa i institucija koje bi zadovoljavale mnogostruke potrebe naših džematlija imam u dijaspori se bavi u značajnijoj mjeri i kulturnim i socijalnim radom. Pored toga imam u dijaspori je i ambasador religije islama i vlastite države s obzirom na insuficijenciju državnih organa i ustanova. Uvažavajući složenost misijskog djelovanja u dijaspori dolazi se do neminovnosti značajnijeg

respektiranja kulturoloških razlika i uvažavanja onoga što zovemo kroskulturalna kompetencija ili kulturalna inteligencija. Pitanje efektivnog i efikasnog djelovanja i ostvarivanja misije u savremenom društvu postaje izraženije ukoliko uzmemo u obzir neke značajne geopolitičke i globalne kulturološke procese kao što su globalizacija, migrantske mijene i sve značajnija turistička putovanja. Svi ti faktori uvjetuju daleko izravniju interakciju i susretanje grupa i pojedinaca različitih kulturalnih tradicija. Stoga nam se u krajnje zaoštreno formi nameće pitanje kroskulturalnih kompetencija kao preduvjeta realizacije misije, samouvjerenog kretanja u savremenom okruženju ali i očuvanja vlastitog kulturalnog identiteta. U radu ćemo teorijski istražiti koncept kulturalne inteligencije, njegov značaj i ulogu u savremenom svijetu sa posebnim naglaskom na značaj kroskulturalnih kompetencija za imamsku misiju u dijaspori.

Šta je kulturalna inteligencija?

Da bismo pokušali dati odgovor na pitanje šta je kulturalna inteligencija i naglasili važnosti kroskulturalnih vještina i znanja navest ćemo jedan sasvim običan slučaj. Tri mlada učenika Gazijine medrese šetaju čuvenom Ferhadijom i u nekom trenutku obrate pažnju na osobe koje tiho ulaze u snijegom ukrašenu katedralu. Nikada ranije nisu ulazili u neku od crkava pa ih je radoznalost nagnala da navuku svoje zimske kape, bojažljivo otvore golema vrata i zavire u taj zagonetni prostor. I dok su stajali u predvorju crkve ušao je neki svećenik ili ministrant i upitao ih grubo "šta tu rade"? Dječaci su zbunjeno rekli da samo razgledaju ali je svećenik ljutito odgovorio "skinite kape i izlazite napolje". Mlade softe su postidjeno, kao lopovi izišli iz crkve sa nejasnim pitanjem šta su uradili krivo? Jedan od te trojice učenika bio je i potpisnik ovih redova, a trebalo je proći vrijeme da bi shvatili u čemu je problem. Naime, softe su u crkvu ulazili sa kapom na glavi i to je iz vizure svećenika izraz

nepoštivanje Božije kuće. Međutim, iz pozicije muslimanskog vjernika stavljanje kape je izraz pobožnosti i poštovanja. Softe su, ustvari, u crkvu ulazili na isti način i sa istim poštovanjem sa kojim ulaze u džamiju. I tako, dvije iste radnje u dvjema različitim kulturalnim tradicijama znače suprotne stvari, poštivanje i nepoštivanje. Nesporazumi ovog tipa otvaraju pitanje komparativnog i kroskulturalnog proučavanja života, običaja i tradicija različitih kultura. Mada ovaj događaj nije imao dublje posljedice, izuzev povrijeđene sujete, suvislo je postaviti pitanje šta ako takvi kulturološki nesporazumi mogu rezultirati daleko širim i značajnijim posljedicama? Drugačije kazano, možemo li više učiniti da tih nesporazuma bude manje? To je osnovno pitanje kojim se bavi kulturalna inteligencija.

Pogreška koju je načinio svećenik, i koju vrlo često svi činimo jeste, da je stvari promatrao iz vlastite vizure bez uvažavanja multikulturalnog konteksta i činjenice da ne pripadaju svi njegovoj kulturi.

U određenoj mjeri, sve razlike doživljavamo kao opasnost ili se u tim situacijama osjećamo ugroženo ili barem nelagodno. Vrlo česta reakcija na novu kulturu je "oni nisu kao mi", "oni ne rade kao mi", ili "budi kao ja" itd. Stav "budi kao ja" je iskaz bezosjećajne osobe koja ne uvažava poziciju drugoga. Ono što ne smije izgubiti iz vida jest da i njega drugi tako percipiraju. Ova pojava se u savremenom diskursu imenuje *kulturalnim predrasudama – Cultural bias*. Kulturalne predrasude podrazumijevaju tendenciju da razumijevamo riječi ili akcije u skladu sa kulturalno izvedenim značenjem koja im mi pripisujemo. Drugačije kazano, kulturalne predrasude su forma etnocentrizma koja podrazumijeva tendenciju da se prosuđuju vanjski svijet kroz uske poglede zasnovane na vlastitoj kulturi. Razlikuje se od rasizma na temelju činjenice što se dominantno targetiraju kulturalne razlike a manje antropološke karakteristike kao što je boja kože (Aliasgar, 2019). Prosuđivati norme i tradicije drugih kultura

samo kroz prizmu vlastitih naočala i iskustava može umanjiti našu sposobnost da razumijemo i cijenimo zašto drugi rade to što rade i misle to što misle što u konačnici može ostaviti značajnog traga na bilo koju misiju. U osnovi ove pozicije stoji etnocentrizam koji je iznimno opasan u kontekstu susreta sa drugim kulturama. Etnocentrizam je tendencija ka posmatranju svijeta kroz vlastite kulturalne dioptrije/filtere pri čemu se veliča vlastita kultura a umanjuje vrijednost drugih kultura i naroda. Ustvari, etnocentrizam podrazumijeva formiranje prosudbi o drugim društvima na temelju kulturalnih pretpostavki i predrasuda (Alić, 64).

Ma šta mi mislili o sebi naša kultura drugima može izgledati čudno, na isti način na koji i druga kultura nama samim izgleda neobično, pa čak i ružno.

Ponašanje koje se nama čini primjerenim nekome drugom se nada je neprimjerenim. Ono što se nama nada je ispravnim i "kulturalnim" drugi će shvatiti neprimjerenim i "nekulturalnim". Kada sagledavamo tuđe ponašanje treba uzeti u obzir da njihova kultura funkcionira za njih kao i naša za nas. "Zbog programiranja uma koja nam nameće vlastita kultura, kultura drugih nam se čini čudnim i nerazumljivim. Međutim, detaljnije proučavanje može, da pokaže da svaka kultura ima svoj, često izuzetne, razložnosti i suvislosti". (Tomas, Ikson, 2011: 41).

Kulturu bismo mogli uporediti sa računarskim sistemom, i svojevrsnim "softverom uma". Dok sva ljudska bića imaju isti hardver, ljudski um naš softver ili kulturalno programiranje je dosta različito. Ključna stvar je da kompjuter uredno radi neovisno do toga koji operativni sistem ga pogoni.

Kroskulturalna kompetencija ili kulturalna inteligencija omogućava nam prije svega učenje i razumijevanje pozicije drugog i drugačijeg ali i dublji i smislenije razumijevanje vlastite kulture. Kulturalna inteligencija (KQ) nadovezuje se na pojmove koji su već u upotrebi kao što su koeficijent inteligencije (IQ) ili

sposobnost rješavanja novih problema, i emocionalna inteligencija (EQ), što podrazumijeva važnost upravljanja vlastitim emocijama. Na istom tragu je i (SQ) socijalna inteligencija koja označava "socijalnu svijest (odnosno ono što osjećamo prema drugima) i socijalnu spretnost (šta sve možemo učiniti sa tom svijesću). (Goleman, 2008) Dok se koncept socijalne inteligencija odnosi na relacije unutar određene kulturne zajednice, kulturna inteligencija razvija odnose sa drugim kulturama.

Kulturna inteligencija (KQ) se odnosi na sposobnost osobe da se uspješno ponaša i djeluje u susretu s osobom drugačijeg kulturalnoga zaleđa. Koncept kulturne inteligencije je imao različita imena koji se najčešće koriste kao sinonimi kao što su kroskulturna kompetencija, globalni mentalitet, kroskulturna adaptacija, interkulturna osjetljivost, multikulturna kompetencija, transkulturna kompetencija, međunarodna kompetencija, kroskulturno prilagođavanje i globalna kompetencija. U najkraćem, kroskulturna kompetencija je sposobnost da se brzo razumije i ispravno djeluje u cilju ostvarenja vlastitih ciljeva u kulturno različitom okruženju kojima ranije nismo bili izloženi. Biti interkulturno kompetentan znači ne samo imati znanje i pozitivne stavove, već biti sposoban uspostaviti uspješnu interakciju s drugim tj. uspostaviti kvalitetnu interkulturnu komunikaciju. Osim uspješne komunikacije, temeljni zahtjevi interkulturne kompetencije postaje osjetljivost i samosvijest, odnosno razumijevanje ponašanja drugih te način njihova razmišljanja i viđenja svijeta. (Piršl, 2012). Interkulturalizam ne podrazumijeva samo susret sa drugim već i kvalitetno znanje o drugim kulturama koje je moguće postići kontinuiranim informiranjem i proučavanjem, sposobnošću odgajanja za različitost u različitosti (Piršl, 2012:54). Definiciju ideje kao posebne vrste inteligencije ponudio je Kris Early u članku iz 2002. godine. *Reedefining interaction across cultures and organizations: moving*

forward with cultural intelligence. I u knjizi koju je 2003. godine napisao sa Sunom Angom *Cultural intelligence: individual interactions across cultures*. (Tomas, Ikson, 2011: 29). Oba termina i Kulturna inteligencija i kroskulturna kompetencija imaju svoju punovažnost i odnose se na isti teorijski koncept. Nećemo ulaziti u temeljitu raščlambu ovih pojmova s obzirom da postoje tek nijanse u njihovim značenjima. No, treba naglasiti da definicije i modele interkulturne kompetencije najčešće nalazimo u radovima psihologa, lingvista, antropologa dok je kulturna inteligencija uže povezana sa poslovnim svijetom, marketingom i kroskulturnim menadžmentom (Piršl, 2012).

Temeljna razlika između interkulturne kompetencije i kulturne inteligencije, prema Early i Angu (2003) zasniva se na činjenici da kulturna inteligencija podrazumijeva sposobnost prilagodbe u različitim kulturnim kontekstima a ne samo na jednu zemlju i jednu kulturu npr. Francuskoj, Australiji itd.

Dosezanje kulturne inteligencije od nas zahtijeva da razumijemo da ljudi mogu misliti i djelovati na način koji se značajno razlikuje od naše vlastite kulture. Ona podrazumijeva poštivanje drugačije tradicije i zahtijeva da prilagodimo naše ponašanje multikulturnom kontekstu da bi se potakli kooperaciju čime bismo bili mnogo više efektivni (da činimo prave stvari) i efikasni (da stvari činimo na pravi način).

Ovdje treba da budemo jasni da kulturna inteligencija ne zahtijeva temeljito razumijevanje cjeline kulture kojoj treba da budemo izloženi. Međutim, kulturna inteligencija od nas traži da razumijemo da kulturne razlike postoje i da značajno utječu na mišljenje, vjerovanje i ponašanje pojedinaca i grupa.

Kulturna inteligencija se sastoji iz tri vitalna elementa.

Prije svega ona podrazumijeva *znanje* o kulturi i osnovnim načelima interakcije među kulturama. *Drugi element je svijesnost* tj. vještina promišljenog i kreativnog usmjeravanja

pažnje na znakove druge kulture kada se sa njom dođe u dodir, a u skladu sa svojim znanjima i osjećajima. I na koncu, kreiranje kros-kulturnih vještina kao rezultata znanja i svijesnosti. Tada osoba postaje kadra da se nosi sa najraznovrsnijim kulturnim izazovima. (Tomas, Ikson, 2013:30).

Za kulturnu inteligenciju važno je razumijevanje kulturnih razlika i utjecaj tih razlika na ponašanje ljudi. Međutim, to nije dovoljno. Kulturne razlike pružaju samo opću sliku o nekoj zajednici. Jednostavno je reći Amerikanci su ovakvi, Nijemci ovakvi i slične uopćene generalizacije. Unutar svih tih društava postoje ogromne razlike koje je teško usvojiti do kraja. Vrlo često se upada u stereotipe ili negativna predznanja koja nam priječe ispravno viđenje drugih i drugačijih. K tome, ljudi mogu da gaje čvrst stereotipe o drugoj kulturi, a da nikada nisu upoznali nijednog njenog pripadnika: "Stereotipi sami sebe održavaju zbog selektivnog opažanja. Naime skloni smo pažnju usmjeriti na ono što potvrđuje našu sliku. Jednodobno ignorišemo one elemente koji se ne uklapaju u zadati kulturološki okvir. (isto, 67)

Sam pojam, kulturna inteligencija je dosta lahko razumjeti ali za usvajanje kulturne inteligencije treba znanja i vremena. Na planu razvijanja kulturne inteligencije nužno se upoznati sa katalogom najvažnijih stvari koje čine specifikum jedne kulture. Njihove običaje, prakse i druge relevantne podatke. Međutim, teško je na jednom mjestu, u jednom priručniku imati odgovore na sva pitanja tako da je potrebno imati uvide u glavne karakteristike koji određuju svaku kulturu i s tim znanjem spremnije dočekati nove izazove i susrete.

Idealno gledano, kulturna inteligencija će nam omogućiti da ponašanje drugih osoba sagledamo u jednom kulturnom okviru uz poštovanje njihove tradicije. Ovakvo razumijevanje kulture zove se relativizam i podrazumijeva trenutnu suspenziju osuđivanja drugih kako bi mogli sagledati stvari sa druge tačke gledišta. Kulturna inteligencija donekle

podstiče “kulturnu prilagodljivost” u interkulturalnim sredinama što je situacija koja većini ljudi nije prirodna. Međutim, kulturna inteligencija ne podrazumijeva asimilaciju i usvajanje drugih kulturnih obrazaca, nego prihvatanje različitosti kao neumitnosti.

Snaga kulture

Da bi smo razumjeli koncept kulturne inteligencije nužno je razumjeti kulturu kao takvu ali i pravila vlastite kulture. Što više postajemo svjesni vlastite kulture, i kultura drugih postaje nam bliža i prihvatljivija. Razumijevanjem generalnog koncepta kulture možemo se približiti do kulturne inteligencije i kroskulturnih vještina i postati kadri prenijeti to znanje u multikulturne sredine.

Zamislite muslimana kojem se nudi pečeno krme i isto to jelo pred nekim kršćaninom. Dok će kršćanin osjetiti želju za jelom musliman će okrenuti glavu a, ponekad, osjetiti nagon za povraćanjem. Ista pojava, različite reakcije. Upravo te reakcije su kulturno uvjetovane i ukazuju na golemu, čak presudnu ulogu kulture u našem razumijevanju svijeta i reakcijama na spoljne podražaje. Ljudska percepcija svijeta i događaja je u značajnoj mjeri kulturno uvjetovani i sadržaje koje pojedinci primaju iz okolnog svijeta ne primaju neutralno već ih boje vlastitim koloritom i tumače u svjetlu prethodno zadatih okvira. (isto, 65). Golemi dio našeg ponašanja na dubljem nivou svijesti programiran je kulturom, a da mi toga nismo ni svjesni. “Ne postoji pojedinac, grupa, društvo, epoha, bilo koji sistem odnosa i jezik a da nisu određeni onim što obuhvata pojam kulture”. (Alić, 2018: 13) U kulturi se rađamo i umiremo, neovisno o tome bili toga svjesni ili ne. Kao što riba u vodi nije svjesna vode sve dok ne ostane na suhom tako i čovjek može ne biti svjestan kulture koja ga određuje sve dok se ne susretne sa drugim kulturnim tradicijama. Kako vrijeme prolazi kultura kao svakodnevna praksa, vrijednosti i tumačenja postaje “način života” i

počinje se voljeti pa čak i smatrati jedinim ispravnom i “kulturnim” stilom života (isto, 48). Tada svaki drugi način života postaje “neultura”, primitivizam i zaostalost.

Kultura je toliko moćan mehanizam da neki autori padaju u *kulturni determinizam* isključujući sve druge elemente bitne za djelovanje čovjeka (Božović, 2006:9).

Kultura se sastoji od zajedničkih mentalnih programa koji uslovljavaju odgovore pojedinaca na okruženje. Gert Hofstade govori o tri nivoa programiranja uma.

1. Najdublji nivo – ljudska priroda koji podrazumijeva opće biološke reakcije kao što su glad, seksualni nagon, odbrana teritorije i podizane potomaka što je zajedničko ljudskoj vrsti. Najdublji nivo predstavlja univerzalnu antropološku činjenicu.
2. Najvidljiviji dio je ličnost koji se zasniva na posebnoj genetskoj konstituciji i ličnim iskustvima koja svakog od nas čine jedinstvenim. Možemo biti ekstrovertni i introvertni, agresivni ili submisivni, emotivni ili racionalni. Zbog svoje jedinstvenosti svako od nas se ponaša na samosvojan način čak i ako potječemo iz istovjetne kulture. Ovo je nešto što pripada svakom pojedincu za sebe.
3. Srednji nivo pripada području kulture i zasniva se na zajedničkim iskustvima koja dijelimo s određenom grupom ljudi. Grupe mogu biti velike kao što su nacije ili dosta manje od toga kao što su lokalna udruženja i slično. Hofstade, G. (1980), *Culture's consequences: International differences in work related values*, Beverly Hills, Saga. (Tomas, Ikson, 2013: 38)

U kulturi su ljudi oduvijek živjeli samo je nisu uvijek tako imenovali. Riječ kultura u savremenom značenju ovog pojma prvi koristi E. B.

Tylor 1871. godine u djelu *Primitiv Culture* mada je potpuno prihvaćanje ovog pojma došlo tek u dvadesetom stoljeću. Tylor je ovu riječ posudio iz njemačkog jezika gdje je korištena u značenju rasta i izrastanja. Dosezi našeg rada isključuju ambicije cjelovitog definiranja fenomena kulture. Osobito usljed činjenice velikog broja najrazličitijih određenja ovog fenomena. Neki autori navode čak 257 različitih definicija kulture što zorno svjedoči o složenosti kulturnog fenomena. Ustvari, mogli bismo kazati da imamo onoliko definicija kulture koliko smo imali autora koji su sa izrazitim pretenzijama tematizirali ovaj fenomen. (Damjanović, 1977:137-143)

U kontekstu naše teme nužno je znati da je kultura mehanizam koji ljudi koriste da se prilagode svijetu koji ih okružuje i da stupaju u interakciju sa njim. Kultura je onaj faktor koji omogućava da se život pojedinaca i grupa organizira i učini uspješnim i shvatljivim kroz sve etape života i sve segmente ljudskog življenja. To je cjelovit sistem čije značenje obuhvata sve aspekte ljudske prirode i svakodnevnog života uključujući religiju, posao, igru i politički sistem. Ona je također filter kroz koji ljudi gledaju stvarnost da bi događajima dali značenje.

Važno je znati da je kultura sistematičan i organizovan sistem uzajamno povezanih elemenata koju bismo najbolje mogli uporediti sa santom leda u vodi. Površinski dio sante čini samo mali dio, dok je najveći dio ispod vode, skriven od pogleda očiju. Naši maniri, način na koji razgovaramo, na koji se oblačimo su samo manifestacije daleko širih značenja. Najveći i najvažniji dio kulture čine vjerovanja, svjetonazor i vrednote. Iz tog ključnog elementa, srca i duše svake kulture, proizlaze svi ostali elementi kao što su norme, rituali, blagdani, umjetnost, statusi i dr. Svi ti elementi, poput paukove niti, čine jednu povezanu cjelinu. Dodir na jednoj strani se neminovno osjeti na cijeloj mreži. Stoga je važno pojmiti da prilikom susreta i otkrivanja novih kulturnih

horizonta ne možemo raspoznati sve dimenzije određene kulture već samo manifestne forme sa mnoštvom latentnih značenja i oblika.

Važnost kulturne inteligencije i kroskulturnih vještina

Savremena tehnološka civilizacija iznjedrila je niz značajnih mijena koje su dramatično izmijenile kulturni i duhovni krajobraz savremenog čovjeka. Nova tehnološka otkrića, cijepanje atoma, putovanje na mjesec samo su neki od iznimnih avantura savremenog čovjeka. Međutim, prema S. H. Nasru najznačajnije i najuzbudljivije iskustvo savremenog čovjeka nije otkrivanje novih kontinenata i čak novih planeta već je to putovanje iz jednog religijskog univerzuma u drugi. Ovo novo iskustvo sa iznimnim refleksijama na ljudsko življenje bilo je strano mnogim generacijama. U dugim historijskim etapama ljudska bića su živjela bez dodira sa drugim svjetovima kultura što je neminovno našlo svoj odraz i u kulturološkom i teološkom razumijevanju svijeta i čovjeka. "Živjeti u jednoj vjeri, značilo je živjeti u svijetu čije vrijednosti i perspektive suvereno i na jedan apsolutan način vladaju ljudskim životom" (Nasr, 12). Odsustvo drugih svjetova iz vidokruga osobito je prisutno na Zapadu koji je iz tih razloga dominantno gradio kristocentričnu i etnocentričnu sliku stvarnosti. No, kako su te monolitne realnosti nepovratno iza nas valja nam stvari promotriti iz druge perspektive. Nova, pluralna perspektiva je toliko važna da neki ozbiljni teoretičari na zapadu konstituišu i osobeni teološki narativ koji imenuju "teologijom suživota". Prema Šrajneru (2019) "teologija suživota" je odgovor na društvene i društveno-političke izazove našeg vremena, čija je, bez sumnje, istaknuta značajka kulturna, religijska, etnička i politička diverzifikacija i pluralizacija društva. Šrajner tvrdi da su ideje o homogenom društvu, koje njeguju neki društveni faktori, svojevrsni historijski anahronizmi koji pripadaju nepovratnoj prošlosti te da je daljnje

kulturno i vjersko diferenciranje i diverzificiranje i konsekvantna heterogenost društva neumitna stvar. Mnogi su faktori uvjetovali ovakvo stanje a primarni su globalizacija i sveprisutne migracijske mijene. Globalizacije neminovno dovodi savremenog čovjeka do stanovite interakcije među ljudima i zajednicama koje se kulturno razlikuju što povećava opasnost od nesporazuma, pa čak, i do potencijalnih konflikata. Također, milioni osoba sa Bliskog istoka i Sjeverne Afrike kreću se u milionskim kolonama kako bi se domogli prosperitetnog Zapada pobjegli od rata i neimaštine. Treba dodati i faktor turističkih putovanja i "hotelsku civilizaciju" u kojoj živimo. Milioni turista kao moderni nomadi sele sa kontinenta na kontinent i ostvaruju kontakte sa drugima. Čak i ako mi ne putujemo taj globalni i šareni svijet je došao do nas, bilo kroz neko turističko putovanje, bilo kroz mnogovrsne ekrane koji nas svakodnevno okružuju i prate. A sa tim vrlim novim svijetom dolaze različite kulture, običaji, vrijednosti koje ne razumijemo i koje nas na razumiju. Savremeni globalni svijet nameće uspješnu interakciju sa drugim kulturama i tradicijama kao svojevrsni imperativ uspješnosti za svakoga.

Susret sa drugim kulturama ili akulturacija može imati značajne posljedice i proizvesti ozbiljne kulturne šokove. Akulturacija obuhvata pojave koje uslijede kada grupa pojedinaca različitih kultura stupe u neposredni kontakt zbog čega se dese promjene u oblicima izvorne kulture jedne ili obje kulture. (Tomas, Ikson, 2013:63). Međutim, taj proces je pun izazova i vrlo često je bolan, osobito za onu kulturu koja se trenutno smatra "slabijom". Tada na scenu stupa proces asimilacije što podrazumijeva da manjinska grupa usvoji vrijednosti i kulturu dominantne grupe. (Alić 63) Ovaj proces izaziva niz značajnih refleksija na identitet zajednice i stanovita unutarnja raslojavanja s obzirom da se zasniva na ideji da je jedna kultura "bolja" i "savremenija" u odnosu na drugu.

Kroskulturne vještine su važne svugdje a osobito tamo gdje kulturni identitet poprima daleko veće značenje nego drugdje. Na tom tragu Terry Eaglton bilježi da se "u Bosni i Belfastu za kulturu još ne može reći da je naprosto ono što ulažemo u kazetofon; nego je ona to za što ubijamo" (2002:51).

I na koncu, interkulturna kompetencija i upoznavanje drugih svjetova kultura pomoći će nam u boljem razumijevanju vlastite kulturne tradicije. Mnoge stvari koje u vlastitoj kulturi doživljavamo samorazumljivim, bez potrebe dokazivanja i obrazlaganja tek kada vidimo kod drugih postaju jasnije i nama samima. Drugačije kazano, čovjek sebe, individualno, može razumjeti tek kada stupi u interakciju s drugim pojedincima, društvom koje pripada, pojedincima iz drugih grupa i grupama kojima ne pripada. Kao individuu, izolirana od svijeta, a s obzirom na imanentno ugrađenu društvenost, teško bi mogao razumjeti sebe, svijet, vrijednosti i norme.! (Alić, 2018:13). Interkulturne kompetencije mogu doprinijeti novim uvidima, snažnije odnose i obogaćivanje ukupnog života. Stoga je interkulturni dijalog uzbuđljivo putovanje koje pruža dosta koristi.

Kroskulturne kompetencije u misiji – iskustvo drugih

Mnoge zajednice i organizacije su već ranije prepoznale kulturnu inteligenciju i uvažili je u kontekstu ostvarenja vlastite misije. Već odavno mnoge firme i institucije daju naputke svojim uposlenicima o pravilnom ponašanju u kroskulturnim sredinama. Međutim, takvi savjeti nisu nešto novo. Pored mnogih geopolitičkih razloga koji su uvjetovali naivno opredjeljivanje za fašističku Njemačku tokom Drugog svjetskog rata treba napomenuti da su njemački vojnici podsticani na poštivanje kulturnih osobnosti muslimanskih zajednica. Njemačke snage su dijelile literaturu svojim vojnicima koji su služili u Sjevernoj Africi a koja ih je upućivala da poštuju islamske običaje i

praksu lokalnog stanovništva. Ako to ne budu prakticirali, tvrdilo se, svaka mogućnost komunikacije i suosjećajne saradnje se u startu izlaže riziku, a ponekad čini i nemogući. Tako je taj priručnik savjetovao vojnicima da “nikada ne ulaze u džamiju ukoliko nisu pozvani da je posjete, ili im čuvari hrama dopuste ulazak. Na bilo koji znak odbijanja suzdržite se... ako trebate prikupljati informacije u nekoj muslimanskoj kući, pozvonite ili pokušajte, potom se leđima okrenite vratima, kako ne biste vidjeli ženu koja bi se mogla javiti”. (Motadel, 2014) Unatoč zločinačkoj politici spram mnogih, pa i muslimanskih naroda, ovaj pristup je donekle polučio svoje rezultate.

Publiciranje priručnika kojim se poučavaju vojnici na terenu kroskulturalnim vještinama između ostalih prakticiraju i vojne snage SAD-a. Vojska SAD posjeduje istraživačke centre koji studiozno istražuju i publiciraju terenska uputstva vojnicima za različite države. Jedna od tih ustanova je i The Air Force Culture and Language Centar koji se bavi istraživanjem jezika i kultura država i naroda gdje su smješteni vojnici i publiciranjem priručnika sa praktičnim uputstvima za tu svrhu (<https://www.airunverity.af.edu>). Cilj ovih priručnika jeste da olakšaju razmještanje snaga u kulturno složenim zemljama i uspješno ostvarenje zacrtane misije. Pored generalnog uvoda i historijskog opisa države svaki priručnik nudi jednostavne i lahke naputke kako se postaviti u određenim konkretnim situacijama. Ono što primjećujemo jeste da iza ovih kratkih priručnika o kulturnoj inteligenciji stoji značajan istraživački rad timova naučnika što kazuje o ozbiljnosti sa kojom su pristupili ovom važnom pitanju.

Misija imama i kulturna inteligencija

Dakako, da postoje značajne kvalitativne i kvantitativne razlike između multinacionalnih korporacija, moćnih vojnih armada i Islamske zajednice ali je suvislo postaviti pitanje kvaliteta

pripreme naših imama za susret sa drugim kulturama i tradicijama i razine njihovih kroskulturalnih kompetencija.

Za misijsko djelovanje imama nužno je znati da su kulturni diverzitet i njegovo uvažavanje integrisani u korpus konstitutivne tradicije islama. Kur’anski tekst jasno ukazuje da je različitost ljudi u rasnom, religijskom i jezičkom značenju Božja zakonitost koju treba prihvatiti i sa njom se suočiti. “I jedan od dokaza Njegovih je stvaranje nebesa i zemlje i raznovrsnost jezika vaših i boja vaših; to su, zaista, pouke za one koji znaju (Kur’an, Ar-Rum: 22.). Pored kulturološkog izazova različitost jezika predstavlja i komunikološki izazov s obzirom na otežavanje sporazumijevanja i transmisije poruke usljed jezičke barijere. Kur’an kazuje: “Mi nismo poslali nijednog poslanika koji nije govorio jezikom naroda svoga, da bi mu objasnio”. (Kur’an, Ibrahim: 4) Izvan jezika i komunikacije ne dešava se nijedna ljudska aktivnost. Stoga je iznimno važno moći komunicirati jezikom i jezicima kojim dvije ili više osoba posreduju stanovite poruke.

Međutim, jezik je plod određenog kulturnog sklopa, temelj kulturnog identiteta i važna razdiobna linija između naroda i zajednica. Samim tim, jezička različitost jednodobno podrazumijeva i kulturološku distancu koju treba uvažavati i kreativno nadilaziti. No da bi se to pitanje adekvatno riješilo potrebno je naučiti i razumjeti kulturološki kontekst u kojem se djeluje.

Arapaska poslovice veli *li kulli mekamin mekal – svako mjesto ima svoj govor* što zorno naglašava da se način misijskog djelovanja mora prilagoditi kontekstu u kojem se dešava. Nepripoznavanje i neprepoznavanje kulturalnih razlika vodi ka tome da određena osoba bude ekskomunicirana iz određene zajednice, da bude gurnuta na društvenu marginu i konačno onemogućena u svom misijskom djelovanju. Drugačije kazano, bez interakcije nema ni akcije. No, da bi došlo do plodotvorne interakcije potrebno je da se prepoznaju i uvažavaju stanovite kulturne razlike za čije

prepoznavanje i upotrebu se brine kulturna inteligencija ili kros-kulturna kompetencija.

Razumijevanje kulturnog konteksta važno je i zbog jednog više teološkog pitanja. Naime, svaki imam u svom misijskom djelovanju mora sebi postaviti pitanje šta od korpusa islamskog znanja ponuditi vlastitoj zajednici koja se smješta u drugačiji kulturni prostor ali i spoljnim članovima sa kojima se dolazi u dodir? Da bi ponudio odgovor na pitanje “koji islam prezentirati?” potrebno je razumjeti vrijeme i mjesto u kojem se odvija proces promoviranja islama. Pored univerzalnih značenja islama koje nam podaruje tradicija nužno je respektirati lokalne običaje, klimu, ukuse, odijevanje, umjetnost i kulturnu konkretnog geografskog prostora. Na tom tragu Hisham Altalib tvrdi da se moraju respektirati lokalizmi u misijskom djelovanju imama. Po ovom autoru, pogrešno je islam razumijevati kao cvjetnu bašču koja se može zasaditi u svim zemljama svijeta jer stvarnost duboko demantuje takve nazore. “Za islam se prije može reći da je jedinstven buket cvijeća koji se može ponuditi svakoj zemlji i u različitom cvjetnom aranžmanu. Za svako zemljište i klimatske uvjete postoji jedinstven buket cvjetova. Oni imaju svoj specifičan, lokalni miris koji odgovara datoj klimi” (2000:18). Također, je bitno razlučiti šta je univerzalno islamsko i lokalno običajno što kao popudbinu nosimo sa svojih prostora. Istovremeno je potrebno razumjeti kulturološke prigovore koje zapadnjaci upućuju islamu i nuđenje adekvatnih odgovora na njih. Drugačije kazano, valja nam razumjeti Tekst ali i kontekst u kojem se odvija islamsko mišljenje (Ramadan, 2007:106).

Razumijevanje kulturnog konteksta i osnaženje kulturne inteligencije za misijsko djelovanje je bitno unatoč tome što su imami iz Bosne i Hercegovine dominantno okrenuti djelovanju u bošnjačkoj zajednici koja slijedi iste ili slične kulturne kodove. Samim tim, reklo bi se da on djeluje u sličnom kulturnom

kontekstu i da su interkulturalne relacije svedene na minimum. Međutim, i imam sam kao pojedinac živi i traje u nekoj zajednici i mimo radnih obaveza. On mora obaviti kupovinu, njegova djeca idu u škole, on ide ljevakaru i završava administrativne obaveze. Samim tim, on lično je izložen procesima akulturacije jer se susreće svakodnevno sa različitim stavovima, vjerovanjima i pretpostavkama pripadnika različitih kultura što od njega neminovno zahtijeva prihvatanje razlika i njihovo razumijevanje.

Pored toga, svakog imama treba da interesiraju procesi koji u većoj ili manjoj mjeri utječu na njegov džemat. I ako imam ima priliku da dominantno funkcioniše u relativno izolovanom svijetu bošnjačkog džemata (ako je to uopće moguće) njegove džematlije nemaju tu "privilegiju". Oni svakodnevno žive i traju sa ljudima drugih kultura što se neminovno reflektira i na njihov kulturni identitet i samorazumijevanje. Samo upoznavanjem i spoznavanjem kulturoloških izazova imam može biti neko ko pomaže zajednici da nađe kulturne šokove i neminovne konflikte koji se dešavaju u tom procesu.

K tome, obrazovanje imama u području kulturne inteligencije u

određenoj mjeri podrazumijeva i obrazovanje džemata s obzirom na stalne i izravne kontakte i utjecaje koje imami posjeduju u svojim zajednicama.

Također, mnogi pripadnici bošnjačke zajednice izravno su izloženi snažnim kulturnim šokovima i asimilaciji kojim naša Zajednica "gubi" pripadnike kroz proces internaliziranja i usvajanja vrijednosti većinske kulture. Kulturna inteligencija će nam omogućiti da razvijemo svjesnost o tim procesima, i možda, umanjimo evidentne negativne asimilacijske trendove kojim "gubimo" značajan broj pripadnika svoje zajednice.

Zaključak

Svijet je još davno postao "globalno selo" čime su umanjene distance između kultura i religija. Savremena tehnologija je učinila da čitav svijet zakorači u našu spavaču sobu ne ostavljajući nas na miru ni u krevetu ni u toaletu. Također, ekonomske i političke migracije čine da svijet bude sve manji. Mnogi naši ljudi su svojom voljom ili nevoljom otputovali u prosperitetni Zapad. Susret sa drugim kulturama iznimno je težak proces i izaziva kulturne šokove i potencijalne potrebe za pojedinca i zajednicu što

ukazuje na važnost kulturne inteligencije. Kroskulturalna kompetencija je sposobnost da se brzo razumije i ispravno djeluje u cilju ostvarenja vlastitih ciljeva u kulturno različitom okruženju kojima ranije nismo bili izloženi. Dosezanje kulturne inteligencije od nas zahtijeva da razumijemo da ljudi mogu misliti i djelovati na način koji se značajno razlikuje od naše vlastite kulture. Sve te globalne mijene i tendencije od nas zahtijevaju intelektualnu budnost i odgovorno nadnošenje nad njihovim pozitivnim i negativnim refleksijama. Imami trebaju biti na usluzi svome džematu tamo gdje su ljudi i usmjeravati ih Pravome putu. No, da bi tu misiju do kraja obavili nužno je oboružati imame adekvatnom intelektualnom popudbinom. Jedan od važnih elemenata za uspješno misijsko djelovanje imama u dijaspori jeste kulturna inteligencija i kroskulturalne vještine.

Vrlo je važno da poštujemo drugačije tradicije i naučimo da prilagodimo naše ponašanje da bi se potakli kooperaciju čime bismo bili mnogo više efektivni i efikasni. Upravo u tome počiva glavni smisao i značaj kulturne inteligencije za imama u dijaspori.

Izvori i literatura

- Kur'an s prevodom (1412. h.). prevod Besim Korkut. Medina: Visoki Saudijski komitet.
- Abuwale, Aliasgar (2019), "What is Cultural Bias?" <https://www.worldatlas.com>
- Alič, Amel (2018). *Kulturalni modeli odgajanja – uvod u antropologiju porodice*. Sarajevo: Perfecta.
- Altalib, Hišam (2000). *Vodič za islamsko djelovanje*. Sarajevo: Islamska zajednica u BiH – Udruženje ilmijje.
- Božović, Ratko (2009). *Leksikon kulturalologije*. Beograd: Udruženje Nauka i društvo Srbije.
- Damjanović, Milan (1977). *Istorija kulture*: Niš: Gradina.
- David, Motadel (2014). *Islam and Nazi Germany's War*. Harvard: Harvard University Press.
- Eagleton, Terry (2002). *Ideja kulture*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk.
- Earley, P.C., Ang, S. (2003). *Cultural intelligence: individual interactions across cultures*. Stanford: Stanford University Press.
- Erli Chris (2002). "Redefining interaction across cultures and organizations: moving forward with cultural intelligence", *Psychological Bulletin*, 91, 271-299.
- Goleman, David (2008). *Socijalna inteligencija – Nova znanost o ljudskim odnosima*. Hrvatska: Mozaik knjiga.
- Nasr, Sejid, Husein (1996). "Religija i religije: izazov življenja u multireligijskom svijetu". U: Enes Karić, ur. *Ljudska prava u kontekstu islamsko-zapadne debate*. Sarajevo: Pravni centar-Fond otvoreno društvo, 11-40.
- Piršl, Elvi (2011). "Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju", *Pedagoški istraživanja*, 8, 1, 53-70.
- Piršl, Elvi (2012). "Interkulturalna kompetencija i/ili kulturna inteligencija?" U: Hrvatić, Neven; Klapan Anita (ur) *Pedagogija i kultura*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
- Ramadan, Tarik (2007). *Evro-američki muslimani i budućnost islama*. Sarajevo: Udruženej ilmijje Iz u BiH.
- Schreiner, Stefan (2019). "Teologija suživota – Šta tome mogu doprinjeti kršćanstvo i islam, kršćani i muslimani? Nekoliko sugestija". *Novi muallim*, XIX, 76, 13-24.
- Tomas Dejvid K., Inkson Ker (2011). *Kulturna inteligencija – živjeti i raditi globalno*. Beograd. Clio.

الموجز

أهمية الذكاء الثقافي مع التركيز على
نشاط الأئمة الدعوي

مولودين ديزداريفيتش

يوجد عوامل كثيرة تؤثر في نشاط الأئمة بدرجات متفاوتة، على اختلاف الزمان والمكان. يعتبر السياق الثقافي من العوامل البالغة الأهمية للتأثير في التفاعل مع الآخرين، نظرا لانعكاسات الثقافة المهمة على فهم الظواهر التي تواجهها. يتناول البحث نشاط الأئمة الدعوي في السياق الأوروبي من موقع الذكاء الثقافي باعتباره تصورا جديدا من الناحية النظرية، ولكنه قديم جدا من الناحية العملية. إن الثقافة تصبغ فهمنا للواقع بدرجة كبيرة، مما يلزمنا بأن نفهمها بشكل أفضل وأكثر تكاملا. يتناول البحث حل ظاهرة الأهلية لتفاعل الثقافات والذكاء الثقافي وأهمية تلك الظاهرة بالنسبة للفرد والمجتمع. وقد تم التركيز الخاص على انعكاسات الذكاء الثقافي على تأثير الإمام في سياق ثقافي مختلف وأهمية الذكاء الثقافي لرسالة الإمام في جماعات المساجد في الشتات. فالإمام يقف أمام الجماعة وكأنه قائدها ويذهب إلى المكان الذي توجد فيه جماعته. وبما أن عددا كبيرا من البشائقة المسلمين هاجروا من بلدهم الأم، فإن هذه المسألة تطرح في صيغة أشد حدة. يناقش البحث نظريا ظاهرة الثقافة والذكاء الثقافي مع تقديم بعض الإيضاحات العملية لأهميته بالنسبة لبرمجة الأفراد الثقافية التي يجب أخذها في الحسبان.

الكلمات الرئيسية: الذكاء الثقافي، الأهلية لتفاعل الثقافات، الإمام، العمل الدعوي، الشتات.

Summary

SIGNIFICANCE OF CULTURAL
INTELLIGENCE WITH AN ACCENT
UPON THE MISSION OF IMAMS

Mevludin Dizdarević

Many factors, to a higher or a lesser degree influence the performance of an imam in any given time or region. One exceptionally significant factor that has an impact upon one's interaction with others is cultural context with the regard to the substantial reflexion of culture upon one's understanding of all encountered phenomenon. The article analyses missionary activity of imams in European context with a perspective of cultural intelligence as a concept that is theoretically new but in practice actually, very old. Culture is an element that significantly colours our image of reality that surrounds us and therefore it obliges us to have better and more comprehensive understanding of it. The article explains the phenomenon of cross-cultural competence and cultural intelligence and it discusses its relevance to an individual as well as to a society. Special accent is placed on impact of reflection of cultural intelligence upon activities of an imam in different cultural context and their mission in jamaats in diaspora. Imam stands in front of his jamaat as its leader but he also follows where his jamaat goes. Keeping in mind that a quite large number of Bosniaks has migrated from their homeland, we can say that this issue is additionally gaining in weight. The article theoretically analyses phenomenon of culture and cultural intelligence with some practical illustrations that should be kept in mind.

Key words: cultural intelligence, cross-cultural competence, imam, mission, diaspora